

## תרמוסטט – במקום בו התוצאה היא מלאכה דאורייתא – 1143

למדנו שאת תשובת המנחת שלמה סי' י' שהתיר פתיחת דלת מקרר בשבת והדדיש שכל דבריו במציאות שהתרמוסטט מפעיל מכשיר שאיסור הפעלתו הוא מדרבנן, ודן על פס"ק דלא ניה"ל, ועל היתר גרמא דרבנן אף שלא במקום פסידא. וכו'. אמנם פעמים תרמוסטט משפיע על פעולות האסורות מן התורה, כגון, מזגן לחימום, מיחם של שבת, פתיחת דלת של תנור – שבכלאלו נדלק גוף חימום שיש בו איסור תורה (בישול, הבערה). מה דינם – ולקמן תשובות נוספות של הגרש"ז זצ"ל בענין זה.

### קרני אורה השלם פרק י"ב ענף ג' עמ' 571

קיימות גם מערכות של תנורים לא חשמליים שיש להם תרמוסטט, יש תנורים המופעלים על ידי נפט שהתרמוסטט יכול לגרום לשינוי בכמות הנפט המוזרם לתנור וכך כאשר החדר חם במידה מספקת נסגר ברז הנפט כמעט לגמרי ורק נפט מועט זורם כדי לשמר אש מועטה בתנור וזאת כדי לאפשר המשך פעילות של התנור. בתנור שכזה, כאשר הטמפרטורה בחדר חוזרת ויורדת פותח התרמוסטט ברז הנפט וכך כמות נפט גדולה זורמת לתנור ומחממת זה מתגברת עוצמת הלהבה והתנור מחמם את החדר עד לדרגת החום הרצויה... שבניגוד למקרר ולתנור החשמלי שבו קיימות רק שתי אפשרויות דהיינו דולק או כבוי בתנור נפט שמחובר לתרמוסטט התרמוסטט יכול לשנות את כמות הנפט הזורמת לתנור וזאת בהתאם לטמפרטורה של החדר... שגם בזה ניתן לומר שיש מקום להקל מדין ספק, רישא וכדלהלן...

### מאורי אש השלם, ח"ב עמ' תרכ"ח / מנחת שלמה ח"ב סימן כ"ב

אל כבוד הרב הג' הנעלה וכו' מוהר"ר יונה לאפין שליט"א על דבר שאלתו של אחיו נ"י בנדון בית שיש בו תנור הסקה עם מכונה עלקטרית שערוכה באופן כזה שכאשר מזג האוויר שבבית מתקרר עד למדרגה מסוימת גורמת אז המכונה שיזוב נפט לתוך התנור שדולק רק מעט שידלק הרבה עד שמזג האוויר שבחדר יתחמם עד למדה מסוימת, ואז חוזר התנור למצבו הקודם ואינו דולק אלא מעט, וכך הוא חוזר חלילה כל הזמן - האם מותר לפתוח את דלתו של אותו חדר בשבת כיון שהפתיחה גורמת לקרר את האוויר שבחדר וגם אם יש לחוש שמא היתה כבר מדרגת הקור קרובה למדתה המסוימת עד כדי כך שתיכף עם פתיחתו את הדלת מתחיל התנור לדלוך. וכעין ספק זה הסתפק לאידך גיסא במקרר אוטומטי אם חוששין לאסור את פתיחת דלתו בשבת מפני חשש זה שע"י הפתיחה הוא גורם שיתחמם האוויר שבמקרר עד שהמכונה אשר בו תתחיל שוב לקרר.

הנה דבר זה נראה ודאי שאע"פ שע"י פתיחת הדלת אינו מביא בידים את הקרירות לתוך הבית אלא שע"י הפתיחה הוא עושה רק מעבר להרוח שיכנס לתוך החדר מ"מ חשיב שפיר כעושה בידים ממש משום דדמי לאשקיל עליה בידקא דמיא ומת (סנהדרין עז:)... הסיר רק את הדף המעכב אפ"ה חייב על כך מה שנעשה בקילוח ראשון, ואין לומר דשאני שבת דדוקא 'עשיה' הוא דאסור הא גרמא שרי וכמו שאמרו בגמ' שבת ק"כ ע"ב, דהלא איתא שם בגמ' אמר רב יהודה פותח אדם דלת נגד המדורה בשבת וכו' אי ברוח שאינה מצויה מ"ט דמאן דשרי ועי"ש בפ"י הר"ח שכתב "ואע"פ שהרוח מלבה את האש ולא האדם מ"מ חייב משום דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה" וכמו שאמרו בגמ' ב"ק דף ס' ע"א גבי זורה. וא"כ לפ"ז ה"נ בנד"ד היינו נמי מעשה בידים ממש.

ואע"פ כן נלענ"ד ודאי דאין לחוש כלל לאסור את פתיחת הדלת בשבת דהנה גבי פעולת המקרר נ"ל דכיון שהמכונה אינה מדלקת או מכבה שום אש אלא רק מקררת לבד אין זה אסור אלא **מדרבנן**, ואף מה שהוא גורם שהמכונה תעשה מלאכתה נראה דלא חשיב משום כך כעושה כלי או מכה בפטיש דאורייתא, כיוון שזה דרכה תמיד שהיא פותחת וסוגרת את הזרם ואין זה חשיב קל כעושה כלי חדש. וכיוון דאף אם היה עושה כן בידיים ממש רק מדבריהם או שאסור, נראה דאף אם נאמר בפתיחת הדלת חשיב כמו פסיק רישא, מכל מקום שרי, דהנה ידוע שבעל תרומת הדשן ז"ל (סי' ס"ד), סובר דפסיק רישא באיסור דרבנן שרי, ואף שהמגן אברהם השיג עליו (שי"ד ס"ק ב, שט"ז ס"ק ט'), מכל מקום ראיתי להגאון ר"א מקאוונא שכתב בספרו בית יצחק (סימן ט"ו) שדברי התה"ד ברורים ויש להקל בדרבנן אף בפסיק רישא דניחא ליה... ואף אם נחמיר על עצמנו ולא נסמוך עליו בזה על הכרעתו נגד המגן אברהם... מ"מ אני לא מבואר בפס"ק דלא ניה"ל כו"ע מודו בדרבנן שרי וכמ"ש המג"א שם... ואף לדעת התוס' (כתובות ו. ד"ה האי), דפליגי על הערוך וסברי דמדרבנן מיהו אסור אף בפס"ר דלא ניה"ל, מ"מ מודו נמי בדרבנן שרי כמ"ש בכמה מקומות.... נידון דין הלא פשוט הוא דמשום הפסד ממון ודאי דלא ניה"ל, שהתחמם האוויר שבמקרר והואיל וכו', כו"ע מודו דשרי.

אמנם באמת נראה דבנידו"ד לא חשיב כלל, רישא מחמת כמה טעמים, דהנה מה שעל ידי הפתיחה מתקרב או מתחמם מזג האוויר שבחדר הוא גורם בכך להקדמת דליקת התנור. נראה ודאי מכל מקום כיון שאינה מלאכה מה תכלת להיעשות תיכף עם הפתיחה אלא לאחר זמן היינו גרמא... וגם מה שאסר הרמ"א ז"ל (של"ד כב) שלא במקום הפסד אין זה אלא חוס או בעלמא כידוע. וא"כ מה שיש לנו לחוש בזה הוא רק משום דדילמא לא חסרה צינה אלא פורתא, ובכח"ג שפיר יש לחוש שתכף עם הפתיחה תיעשה המלאכה, מיד אך נ"ל דאית לן למיזל בתר רובא...

ועוד נראה דלא חשיב כאן פס"ר, מפני שדרך מזג האוויר להשתנות ואם כן אפשר שגם לאחר שיפתח לא יתקרב תיכף האוויר שבחדר... וגם נראה... דלא חשיב כאן מעשה בידיים ממש ולא אסור מן התורה אלא מדרבנן מסתפק אני דאי אפשר שיש לצרף כאן את דעת הרשב"א ז"ל (שהביא הר"ן (לח. בדפי הרי"ף)), שמותר לי נוליד תחילה את ביתו כדי לשמור את ביתו והצבי שבתוכו ובלבד שלא התכוון לשמור את הצבי לבד...

ונראה דלענין בידקא דמים דמחלקינן בין כח ראשון ושני נתבאר בפוסקים, דיש שכתבו שעיקר החינוך הוא מפני שהנהר הוא קרוב מאוד אצל המים הבאים בקילוח ראשון ויש שכתבו דלא קרבת המקום גורם אלא אף אם רחוק מכל מקום אם נעשה הדבר מיד חשיב כוחו ויש שכתבו משום דבעי הסרת הדף או משיכת הפקק ומנענע את המים הסמוכים לדף והו"ל כחו ממש.

ולפי זה נראה דבנידו"ד כיוון שהתנור אינו כל כך קרוב לפתח הבית וגם אינו נדלק כל כך תיכף כמו בקילוח ראשון או כמו בהדלקת האלקטריא, ששיערו חכמי הפיזיק שבאחד משישים מן הדקה יוכל הזרם לסובב את כל היקפו של כדור הארץ. וגם הוי גם כאן כוח כוח כוח, דהלא חזירת הקרירות להשפיע על המחוג של מודד החום הוא כוח ראשון, והשפעת המחוג על הפקק המעכב את זיבת את הנפט כוח שני, וזיבת קילוח ראשון של הנפט הוא כוח שלישי. ולכן נראה דלא חשיב כלל מעשה בידיים אלא גרמא ואין כאן בית מיחוש כלל. ברם אבקש איפוא מאת כתר"נ שחלילה לו מלסמוך עלי למעשה. ולא באתי אלא למלא את רצונו ונהנים מראה מקום על צדדי ההיתר שבדבר אבל אין בכוחי להכריע בזה למעשה ובפרט שאחיו שליט"א כותב במכתבו שיש רבנים אוסרים.

האם התיר גם בדאורייתא ? מדוע ? האם סברתו תועיל למזגניי אינוורטר ?

#### מנחת שלמה ח"ב סימן כ"ב אות ב' / מאורי אש השלם שער ה' סימן ב' מכתב ב' עמ' תרל"ג

בודאי מותר לפתוח הדלת בבית גם כשנגד הדלת עומד תנור חימום המופעל על ידי תרמוסטט (דאם לא כן יש מקומות שאי אפשר להכנס היום כמעט בכל בית בשבת). והטעם פשוט דהרי הוי ספק של גרמא והרי הוא דבר שאין מתכוון שאינו חושב על זה כלל, וגם לא הוי ודאי פסיק רישא אלא ספק פסיק רישא בגרמא ובודאי מותר להכנס.

ומה שכתב לענין מיחם חשמלי המופעל ע"י תרמוסטט אם מותר להוציא ממנו מים בשבת, לדעתי גם זה מותר שהרי אינו מכין השעה לפתוח המים בשעה שיופעל על ידי התרמוסטט ואינו אלא ספק אם בפעולה זה ידלק או לא וזה גם כן רק גרמא ולא הוי פסיק רישא ולכן נראה דמותר [מאורי אש וכמובן שכל האמור הינו באופן שלא נכנסים מים צוננים למיחם].

וכן נשאלתי בתנור חימום שיש בלונדון שיש בהם גחלים מתכת שמתחממים מהחשמל והם ממש אש שיש בזה בוודאי איסור דאורייתא וגם עשוי ע"י תרמוסטט אם מותר להיכנס בבית, ואמרתי שמותר והטעם בכל הנ"ל כיוון שאינו מתכוון לכך וגם לא ככה דרך להדליק תנור חימום חשמלי, ועל כל פנים הוי רק גרמא.

#### הערה במאורי האש עמ' תרל"ג

במאור השבת (ח"ד עמ' תט) הוסיף כי שאל את רבנו זצ"ל שלכאורה דבריו סותרים את דבריו במנחת שלמה סימן י... שם כתב בהערה 2 כי ההיתר שלא לפתוח מקרר בשבת לא נאמר במקרר ספיגה שיש בו גוף חימום ? והשיבני שכמו שכתב אלי הוא נכון, ומה שכתב בהערה הנ"ל היינו מפני שחלק מהטעמים שבמנחת שלמה הם רק במקרר רגיל

#### המשך התשובה הנ"ל

ודע עוד שכל ההלכה להחמיר בגרמא ולהתיר רק במקום הפסד הוא מהמרדכי (שבת רמז שצ"ט) אבל לא מובא זה ברי"ף וברמב"ם אולם דעת המגן אברהם (סימן תקי"ד ס"ק ה') שאפילו ביום טוב לא התירו גרם כיבוי אלא במקום הפסד וידוע שיש כאלו שמרתיחים ביו"ט מים שלא לצורך שתיה אלא כדי לכבות את הגז בלבד משום הפסד ממון, אבל לדעתי אין להתיר לעשות כן בקביעות דכיון שהודלק לכתחילה על דעת כן לא חשיב במקום הפסד כי ההיתר של גרמא הוא רק על דרך מקרה אבל לא לנהוג כן בקביעות לכתחילה אבל אם קרה ושכח לכבות את הגז בערב יו"ט ויש בזה הפסד ניכר בזה יש להקל לגרום לכיבוי הגז, אבל צריך שיהא החימום לצורך שתיה אבל להדליק לכתחילה על דעת לכבות על ידי גרמא אינו בכלל ההיתר של מקום הפסד, דרך באופן שיש כבר דליקה התירו חז"ל לעשות מחיצה בכלים מלאים מים.

מה הסיבה להתיר מקרה ותנור על פי סיום הדברים ?

#### קרני אורה ח"ב (מהד' תשפ"ד) פ"ב ענף ד' עמ' 571 ואילך / ע"פ התשובות הנ"ל

... יסוד ההיתר הוא משום שפעולה זו של פתיחת הדלת היא ספק פסיק רישיה, שיש מתירים אותו אפילו במלאכה דאורייתא וכאן אמנם ההעברה היא מלאכה דאורייתא אך גרימת על ידי תרמוסטט שמושפע מפתיחת דלת שמכניסה קור לבית, היא בגדר של גרמא בלבד שבזה ודאי יש להקל.

יש להדגיש כי לצורך עד קדאר את הפעולה פעולת גרמא ולא פעולה שמבצע קור החודר כתב רבנו ... "שהתנור אינו כל כך קרוב לפתח הבית וגם אינו נדלק כל כך תיכף" ... והוסיף שגם הוי כוח כוחו ולא כוחו בגלל שהקור אמנם פועל על התרמוסטט בכוח ראשון אך התרמוסטט המשתנה הוא זה שפועל על הפקק של הנפט ורק זיו את הנפט משפיעה על הבהירה ואם כן זיו את הנפט עיראק כוח שלישי.

וצריך להדגיש כי הקביעה שהקורה חודר לבית הוא משפיע על התנור אינו בגדר בידקא דמיא, בגלל שהתנור "אינו קרוב כ"כ לפתח", היא ייחודית דווקא לתנור ביתי אך היא אינה שייכת לשאלת האיסור לפתוח תנור חשמלי שבו כמובן החלל כולו אינו גדול ויש קרבה ממשית בין הדלת לבין התרמוסטט... כמו כן צירף לסניף והתיר את שיטת הרשב"א...ועוד כתב שם בדבריו שמכיון שדרך מזג האוויר להשתנות ייתכן ופתיחת הדלת לא תגרום כלל להקדמת ההדלקה, מסגנון הדברים נראה שההתייחסות למערכת החימום הביתית שונה בנקודה זו מן ההתייחסות למקרר בהשפעה של פתיחת דלת במצב כזה נראית פחות ודאית.

#### שמירת שבת בהלכתה פרק כג אות כב – כה

אסור לפתוח בשבת את הברזים של גופי - החימום (הרדיאטור) של מיתקני - ההסקה שבתוך הדירה, וכן אסור לפתוח את הברזים של הצינור המרכזי המוביל את המים החמים מדוד - החימום המרכזי למיתקני ההסקה שבדירות, ודבר זה אסור הואיל ועל - ידי כך נכנסים המים הקרים שבצנרת, בגופי החימום או בצינור המרכזי לדוד - החימום של ההסקה ומתחממים בו. ומאותו הטעם גם אסור להוציא מים חמים מגוף החימום על ידי פתיחת הבורג או הברז שבצד הרדיאטור וכדלקמן סעיף כט. וכל זה אסור גם לפני שההסקה תחל לפעול (על - ידי שעון - שבת המחבר ומפסיק את זרם החשמל או כאשר נכרי מפעיל אותה בשבת, ראה להלן סעיף כח), וכן לאחר שהפסיקה לפעול כל עוד המים חמים.

ביום טוב מותר לפתוח את הברזים הללו, גם בשעה שההסקה פועלת, והמנהג להקל בזה אף כאשר מזג - האוויר אינו קר במיוחד.

כג. מותר לסגור את הברזים של גופי - החימום או של הצינורות המרכזיים, שאינם גורמים לכבוי מיידי של מערכת החימום. ואמנם, אם המים שבגופי - החימום או שבצינורות הללו מתחממים והולכים וטרים הגיעו לשיעור של יד סולדת בו, מן הראוי להימנע מלסגורם בשבת בזמן שההסקה פועלת.

(הערה ע"א: (עא) שו"ת אג"מ או"ח ח"א סימן קכג ד"ה ואף, שערים מצויינים בהלכה סי' פ ס"ק ד, וכן שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, ונימוקו עמו, דאף דהוה פ"ר שתכבה האש מוקדם יותר, מ"מ אם אינו מכין לכך והוה כוח שני וגרמא, שרינן בכה"ג...

ביום טוב מותר לסגור את הברזים הללו בכל ענין, כלומר גם בזמן שההסקה פועלת.

כד. הסקה המופעלת באמצעות טרמוסטאט (וסת חום), המפסיק את פעולת ההסקה כאשר חום המים או האויר מגיע למידה מסויימת, אין להנמיך בשבת או ביום טוב את מידת החימום באמצעות הטרמוסטאט, אלא דוקא בזמן שפעולת ההסקה הופסקה. אין להגביר בשבת וביו"ט את מידת החום בזמן שפעולת ההסקה מופסקת על ידי הטרמוסטאט ואף לא כששעון - שבת כיבה את ההסקה, וכן בזמן שההסקה מופעלת אסור להגביר את פעולת החימום בשבת. ואילו ביום טוב, בזמן שההסקה מופעלת לית לן בה, אם יגביר אז את פעולת החימום.

ואם השינוי בטרמוסטאט נעשה על - ידי שלט דיגטלי, אין לעשות בו כל שינוי בין בשבת ובין ביום טוב.

כה. מותר לפתוח או לסגור בשבת וביו"ט את דלתות וחלונות הדירה והבית, ואין לחוש לכך שעל - ידי זה תזורז הדלקתו של מיתקן ההסקה המופעל באמצעות טרמוסטאט או את כיבוי.

#### שמירת שבת כהלכתה - הערות פרק א' הערה קל"ח / לגבי מיחם מים

ואף אם אולי יופעל החשמל ע"י הטרמוסטאט, לית לן בה, דאינו אלא ספק וגם גרמא ולא הוה פ"ר, שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, ועי' גם במנחת שלמה ח"א סי' י' סק"ד. ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קלז וח"ה סי' צא.

#### שו"ת מנחת יצחק חלק ה סימן צא

ובתנאי שאין העלעקטער מופעל ומופסק ע"י טארמוסטאט, דאז יש חשש, דבעת שלוקח מהמים, נכבה קצת מהעלעקטער, ודלא כדאיתא בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"א סעי' כ"ז), ומה שציין שם למטה, לספר שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קל"ז), אדרבה שם מבואר להתיר דוקא באופן דאין לחוש בכה"ג עייש"ה.

#### מאתר מכון צמות - מיחם

במיחם בעל גוף חימום לשמירת חום, וכן במיחם בעל סימרטט, אין קשר בין צריכת מים ובין פעילות גוף החימום, סוגים אלו מאושרים לשימוש בשבת ברמת 'מהדרין'. לעומת זאת, במיחמים בעלי תרמוסטט עשויה להיות השפעה עקיפה של צריכת המים על פעילות המיחם. משום כך, ישנם הנמנעים מלהשתמש במיחמים אלו בשבת, מחשש שמא השימוש יזרז הפעלה נוספת. עם זאת, רבים המתירים את השימוש במיחמים אלו, מפני שעיקר הכוונה בצריכת המים אינה להפעלה זו, וההפעלה אף נעשית בגרמא. בנוסף, השפעת המשתמש על פעולתם אינה ודאית, והיא מזערית ואינה ניכרת לעין. מכון צומת מאשר את השימוש במיחמים אלו בשבת, לאחר בדיקה יסודית לשלילת השפעה ישירה על המערכת כתוצאה מצריכת מים. מיחמים אלו מאושרים לשימוש בשבת מעיקר הדין אך לא לכל השיטות. בשונה מרוב המוצרים המאושרים על ידי מכון צומת, במיחם ותרמוס יש שני סוגי אישורים: אישור רגיל ניתן למיחם שבו קיימת השפעה מועטת ובלתי וודאית של צריכת המים על פעולת גוף החימום, או שיש חשש שטמפרטורת המים שבמדיד תרד מחום שהיד סולדת בו. אישור מהדרין ניתן למיחם שבו אין לצריכת המים שום השפעה על פעולת גוף החימום, ובנוסף, טמפרטורת המים שבמדיד אינה יורדת מחום שהיד סולדת בו. מיחמים המצויידים בתרמוסטט מאושרים בכשרות רגילה, אלא אם כן היצרן ניטרל את פעולתו במצב שבת.